5de VERGADERING. — 14 OCTOBER 1914.

Ben. rapp. v. w. o. — Versl. uitgebr. door Comm. v. d. Verzoekschr. — Reg. v. werkzaamh. — N°. 300 (1913—1914).

5de VERGADERING.

VERGADERING VAN WOENSDAG 14 OCTOBER 1914.

(BIJEENROEPINGSUUR 3 NAMIDDAG.)

Mededeeling betreffende de verdeeling van leden over de afdeelingen en van de benoeming van rapporteurs voor wetsontwerpen. — Verslagen uitgebracht door de Commissie voor de Verzoekschriften. — Mededeeling aangaande de regeling van werkzaamheden. — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot wijziging van hoofdstuk X voor 1914. — Aanneming van het ontwerp-Stuwadoorswet.

Voorzitter: de heer **van Voorst tot Voorst.**

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 46 leden, te weten de heeren:

Bavinck, de Boer, Colijn, Franssen, van den Biesen, Polak, Verheijen, de Vos van Steenwijk, van Basten Batenburg, Zijlma, 't Hooft, Dojes, van der Feltz, van Holthe tot Echten, van Houten, Bergsma, van den Berg, Kraus, van Lanschot, Michiels van Kessenich, van Waterschoot van der Gracht, Woltjer, Fokker, Reekers, Drucker, Regout, Staal, Haffmans, Kuyper, van Lamsweerde, Ferf, van der Hoeven, de Gijselaar, van Welderen Rengers, Bosch van Oud-Amelisweerd, van Wassenaer van Catwijck, van der Lande, van Nierop, Laan, van Swaay, Cremer, Hovy, d'Aumale van Hardenbroek, van der Maesen de Sombreff en van der Does de Willebois,

en de heer Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter:** Ik deel aan de Vergadering mede:

1°. dat bij loting is bepaald, dat de heer Bosch van Oud-Amelisweerd zal behooren tot de eerste afdeeling en de heer van Welderen Rengers tot de derde afdeeling;

2°. dat door de afdeelingen zijn benoemd tot rapporteurs voor de in de vorige vergadering ingekomen wetsontwerpen nos. **42, 187, 89, 22, 181, 188, 68, 70, 142, 183** en **148**, de heeren 't Hooft, Colijn, van Lanschot, Bergsma en Drucker.

De Commissie voor de Verzoekschriften brengt de volgende verslagen uit:

De heer **Bavinck**, voorzitter der Commissie:

In handen uwer Commissie is gesteld een adres, gedateerd 's Gravenhage, 7 Juli 1914, van het algemeen bestuur der Tuchtunie, waarvan de statuten zijn goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 19 Juni 1909 n°. 69, gemachtigd door de algemeene vergadering gehouden te Utrecht op 20 Juni 1914, onderteekend Edo Bergsma, algemeen voorzitter, en J. Kleefstra, algemeen secretaris, houdende de mededeeling, dat de Unie zich met een adres, waarvan de afdruk er bij gaat, tot de Tweede Kamer heeft gewend met verzoek om in het ingediend voorstel tot vaststelling van een nieuw Wetboek van Strafvordering zoodanige wijziging te brengen als noodig is om te komen tot een meer vlugge en nog eenvoudiger berechting van kleine zaken, benevens het verzoek aan de Eerste Kamer om ook harerzijds de invoering van kort en snel recht zooveel mogelijk te willen bevorderen.

Uw Commissie heeft de eer voor te stellen dit adres ter griffie te deponeeren ter inzage voor de leden.

De heer **Drucker**, lid der Commissie:

In handen uwer Commissie is gesteld een adres van het hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, waarvan de statuten laatstelijk zijn goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 2 Juli 1912 n°. 77, namens het hoofdbestuur onderteekend door Boreel van Hogelanden, voorzitter, en Zwart, secretaris, en gedagteekend: Velsen/Watergraafsmeer, September 1914, houdende het dringend verzoek het ontwerp van wet, houdende wijziging van het tiende hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914, ingediend bij Koninklijke boodschap van 21 April 1914, wel te willen aannemen, meer in het bijzonder wat betreft de voorgestelde verhooging met f 2000 van het bedrag van art. 10.

Uw Commissie stelt voor dit adres ter griffie te deponeeren ter inzage voor de leden.

De Kamer vereenigt zich achtereenvolgens met de voorgestelde conclusiën.

De **Voorzitter:** Mijne Heeren! Alvorens tot de behandeling der agenda over te gaan, wensch ik mede te deelen, dat ik van hetgeen ik veertien dagen geleden schriftelijk aan de leden heb doen weten, dat het namelijk mijn voornemen was, om nu het wetsontwerp betreffende de inkomstenbelasting op de agenda te brengen, bij nader inzien ben teruggekomen, en dit ontwerp thans eerst bij onze volgende bijeenkomst aan de orde zal stellen.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

I. **wijziging van het tiende hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (300** van de zitting 1913—'14).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Regout:** Mijnheer de Voorzitter! In deze ernstige tijden wordt zeer te recht gestreefd naar eendrachtig samenwerken tusschen Regeering en Staten-Generaal en, zooveel doenlijk, alles vermeden wat tot verdeeldheid aanleiding zou kunnen geven.

Iedereen is onder den indruk van dezen verschrikkelijken oorlog en terwijl in de eerste plaats zich bij ons een gevoel opdringt van diep medelijden met de slachtoffers, beseffen wij allen, dat wanneer, zooals wij vurig hopen, Nederland niet door een der oorlogvoerende Mogendheden in den strijd zal worden betrokken, toch op economisch gebied de gevolgen voor ons land zoo overweldigend zijn en zullen zijn, dat onwillekeurig alles wat niet verband houdt met deze wereldgebeurtenis, tot den achtergrond wordt teruggedrongen.

Zoo werd ook in de Troonrede uitsluitend de aandacht gewijd aan de tijdsomstandigheden en wij weten, dat de reeds bij de Staten-Generaal ingediende Staatsbegrooting zoodanige wijzigingen zal ondergaan, dat de discussiën daarover tot een minimum zullen worden teruggebracht.

5de VERGADERING. — 14 OCTOBER 1914.

Wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (300, 1913—1914).

(Regout.)

In dienzelfden gedachtengang kan het wenschelijk zijn om ook de behandeling van wetsontwerpen, welke deze Kamer reeds vóór het uitbreken van den oorlog hebben bereikt, te verschuiven tot meer normale tijden, wanneer geen urgentie voor die behandeling bestaat, en vooral wanneer uiting van verschil van meening tusschen Kamer en Regeering is te verwachten.

Nu is dit laatste het geval ten aanzien van het thans aanhangig wetsontwerp en daarom heb ik mij veroorloofd, toen reeds bij onze laatste bijeenkomst dit wetsontwerp in staat van wijzen was, om tot u, Mijnheer de Voorzitter, mede namens meerdere politieke vrienden, het vriendelijk verzoek te richten om de behandeling er van uit te stellen, althans niet te doen samenvallen met de openbare beraadslaging over het ontwerp-Adres van Antwoord op de Troonrede.

Maar ik besef ten volle, dat tegen een verder uitstel bezwaar aanwezig is, omdat het hier geldt een suppletoire begrooting, waarin onderscheidene posten voorkomen tegen welke geen bedenking is gemaakt.

Wanneer uit dien hoofde de behandeling van dit wetsontwerp nu plaats heeft, zij het mij veroorloofd — ik erken gaarne, eenigszins tegen mijn zin — enkele opmerkingen te maken.

Ik zal echter, rekening houdend met de tijdsomstandigheden, het den Minister niet moeilijk maken, en komen tot het uitspreken van een wensch van zoo bescheiden aard, dat ik vertrouw dat wegens die bescheidenheid de Minister met genoegen er aan zal te gemoet komen.

Mijnheer de Voorzitter! Wat is de quaestie?

In dit wetsontwerp, zooals het bij de Tweede Kamer is ingekomen, werd door de Regeering voorgesteld om art. 73 met f 1 te verhoogen.

Schijnbaar de meest onschuldige zaak van de wereld; een enkele gulden; maar in werkelijkheid is de beteekenis van dit voorstel geweest, dat een geldelijke steun van gemiddeld een paar duizend gulden per jaar, die sedert 6 jaren door de staatsmijnen werd verleend aan verschillende kerkgenootschappen, uitsluitend in het belang van het staatsmijnbedrijf, in de toekomst van de begrooting zal worden geschrapt.

Het is voldoende bekend, dat in de laatste jaren de ontginning van de steenkolenvelden in Zuid-Limburg een enorme vlucht heeft genomen. Voor die ontginning zijn mijnwerkers noodig, bovengrondsche en ondergrondsche. Die mijnwerkers waren niet in die streek in voldoenden getale aanwezig en moesten worden gelokt uit buitenlandsche mijnen en uit andere bedrijven in Nederland

Een gedeelte van die mijnwerkersbevolking is natuurlijk gehuwd, heeft vrouw en kinderen; en nu voelt een ieder dat, bij een zoo plotselinge uitbreiding van het mijnbedrijf, die verband houdt met de aanneming van vele arbeiders, zoodra de mijn goed kan worden geëxploiteerd, er in een bepaalde streek geheel abnormale toestanden ontstaan, en men weet — en deze Minister vooral weet het — dat bij abnormale toestanden ook maatregelen van bijzonderen aard moeten worden genomen.

Zoo is er bijv. de quaestie van de huisvesting en van de middelen van verkeer in de mijnstreek. Welnu, wij zien dat de particuliere mijnen en ook de staatsmijnen arbeiderswoningen hebben gebouwd, die aan het personeel worden verhuurd voor een prijs, aanzienlijk lager dan de rente en afschrijving van het voor het bouwen bestede kapitaal, en de onderhoudskosten der woningen. Zoo zien wij ook dit, dat zoowel de particuliere mijnen als de staatsmijnen geldelijken steun hebben verleend voor het tot stand brengen van verkeersmiddelen. Er zijn natuurlijk nog tal van andere behoeften.

Onder deze was ook een speciale behoefte, die sterk op den voorgrond trad, nl. dat het overgroote deel van die mijnwerkersbevolking niet geneigd was in die streek zich te kunnen vestigen, wanneer ook niet een gelegenheid bestond tot het vervullen van kerkelijke plichten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch deze zaak zeer objectief te beschouwen, en daarom zeg ik er bij: of die menschen daar gelijk of ongelijk in hebben, laat ik geheel in het midden, maar ik constateer alleen het feit, dat die bevolking zich daar niet zou vestigen, wanneer er bijv. geen kerken zijn. Het gevolg zou wezen, dat door gemis van voldoend aanbod van arbeidskrachten de loonstandaard abnormaal zou worden opgedreven en bovendien, zelfs met abnormaal hoog loon, zich toch niet genoeg mijnwerkers zouden aanbieden om die mijnen behoorlijk te exploiteeren.

Men zal wellicht zeggen: ja, goed, maar dan moet de kerkelijke overheid maar zorgen, dat er kerken komen. In normale omstandigheden gebeurt dat ook. Wanneer in een onontgonnen streek zich menschen komen vestigen, begint men met een houten hulpkerkje, dat later wat wordt vergroot, daarna komt er een steenen kerk, die desnoods ook weer vergroot wordt. De kosten worden uit vrijwillige bijdragen gedekt en voor een gedeelte ook door den steun van de ingezetenen zelf, die zich geleidelijk in die streek gaan thuis gevoelen.

In de mijnstreek is de toestand echter geheel anders; hier kwam plotseling een zeer groote toevloed van arbeidersbevolking, waarvan men wist, dat deze spoedig door verdere uitbreiding van de mijnexploitatie nog enorm zou toenemen, en rekening houdend met de toekomst, moest o. m. een veel grooter kapitaal voor het bouwen van kerken worden besteed. Met de hulp van particulieren kwam men er dan ook niet, en daarom heeft men zich gewend tot degenen, die eigenlijk de oorzaak van die toestanden zijn, nl. de werkgevers, van wie een bijdrage kon verwacht worden, ook omdat zij zouden profiteeren van het grootere aanbod van werkkrachten wanneer er gelegenheid was tot het vervullen van kerkelijke plichten. Het is een verheugend verschijnsel, dat de besturen van alle particuliere mijnen zonder uitzondering onmiddellijk zich bereid hebben verklaard hier de behulpzame hand te bieden. Niet uit religieuze overwegingen; uit mijn bekendheid met de samenstelling van die besturen meen ik eerder te mogen afleiden, dat, wanneer zij zich op een zuiver principieel standpunt hadden gesteld, verschillenden zich dan juist van bijdragen zouden hebben onthouden. Maar die werkgevers zijn verstandig genoeg geweest om zich door dat klein beetje kerklucht, dat er aan was, niet te laten bedwelmen; zij hebben begrepen, dat die godsdienstquaestie hier zóó miniem was, dat zij buiten beschouwing kan blijven, en de opportuniteit en het belang van het bedrijf wegens het meerdere aanbod van arbeidskrachten, den doorslag moesten geven.

Daarna werd ook de hulp ingeroepen van den grootsten werkgever in die mijnstreek, nl. de staatsmijnen. Het bestuur van die mijnen, ook zeer goed begrijpende het nut van dien maatregel, gevoelende dat het een zakelijke aangelegenheid was, als het ware een onderdeel van de loonquaestie, om het aanbod van arbeiders te bevorderen, heeft onmiddellijk ook zijn adhaesie aan die zaak betuigd.

Waarschijnlijk heeft dat bestuur ook wel begrepen, dat het niet zou aangaan, om zich te onttrekken aan een hulp die door alle andere mijnen werd verleend en, door de concurrenten te laten betalen zonder eigen offer, te profiteeren van de uitgaven van die concurrenten.

Daarna is de beslissing van het bestuur van de staatsmijnen onderworpen aan de goedkeuring van den mijnraad, die zooals de heeren weten ten aanzien van de staatsmijnen ongeveer de taak vervult van een raad van commissarissen bij een gewone vennootschap.

Ik meen dat die zaak in den mijnraad is besproken op een oogenblik dat ik vóór mijn ministerschap nog deel uitmaakte van dat college, maar in ieder geval herinner ik mij geen bijzonderheden meer en als dat wel het geval ware zou ik van de wetenschap, uit dien hoofde opgedaan, geen gebruik willen maken.

Dat behoeft echter ook niet. Immers, zonder iets te weten kunnen wij allen aannemen, dat natuurlijk die mijnraad eenparig dat besluit van het bestuur van de staatsmijnen heeft toegejuicht.

Ik zeg „natuurlijk", omdat ieder goed lid van den mijnraad geheel afgescheiden van zijn politieke overtuiging

5de VERGADERING. — 14 OCTOBER 1914.

Wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (300, 1913—1914).

(Regout.)

heeft te oordeelen in dat college waar politiek geen rol speelt, zoodat zuiver en alleen de belangen van de staatsmijnen worden behartigd, en waar het gold een kerngezonde aangelegenheid, spreekt het vanzelf dat die mijnraad eenparig zijn goedkeuring aan het voorstel van het bestuur van de staatsmijnen heeft moeten verleenen. Als ik mij vergis zal de Minister het wel zeggen, maar ik acht dat ondenkbaar.

Zoo werd dus door den mijnraad, onder voorzitterschap van den tegenwoordigen Minister van Waterstaat, den heer Lely, eenparig goedgekeurd dat die steun aan de kerkgenootschappen zou worden verleend.

Het spreekt nog meer vanzelf dat de toenmalige Minister, toen hij het besluit van de staatsmijnen ontving, en dit zoo krachtig was gesteund door den mijnraad, geen termen vond om daaraan zijn goedkeuring te onthouden en de steun werd verleend zooals het behoorde, uit de gewone geldelijke exploitatie-kosten.

Dat is een zestal jaren goed gegaan, totdat deze Minister het wenschelijk heeft gevonden om de Tweede Kamer speciaal in deze aangelegenheid te betrekken. Ik wil onderstellen op eenigen aandrang van buiten af. Ik onderstel dat bij wijze van compliment, omdat ik niet geloof dat de Minister geheel uit eigen initiatief dien minder gewenschten maatregel zou hebben genomen.

Maar hoe het ook zij, door het brengen van deze quaestie in een politiek lichaam als de Tweede Kamer, werd natuurlijk onmiddelijk die zakelijke aangelegenheid opgeblazen tot een politieke quaestie. Dit geschiedde vooral door den vorm dien de Minister gekozen had. Immers, wanneer Zijn Excellentie op de volgende begrooting een post, laat ik zeggen van f 3000 — zooveel als noodig was — had uitgetrokken, zou men in de Kamer niet alleen het beginsel, maar ook het bedrag besproken hebben. Maar juist door alleen te spreken van een verhooging van f 1, terwijl het geld er al was, werd het principieele scherp op den voorgrond gebracht.

Wat is dan ook gebeurd? De quaestie is in de Tweede Kamer behandeld zuiver als een politieke aangelegenheid. Er werd aan den ambtsvoorganger van dezen Minister verweten, dat hij achterbaks, op een clandestiene wijze, dat geld aan die kerkgenootschappen zou hebben bezorgd. Deze Minister is zoo hoffelijk geweest om daartegen op te komen en met nadruk te verzekeren, dat van een geheime uitkeering geen sprake is geweest.

Maar deze Minister heeft toch gemeend dit subsidie aan het oordeel van de Tweede Kamer te moeten onderwerpen. Zijn Excellentie had echter moeten overwegen, dat indien Minister Talma dienaangaande de zienswijze van dezen Minister had gedeeld, het hem uiterst gemakkelijk zou geweest zijn om destijds een votum van de Kamer uit te lokken. Zooals de samenstelling van de Kamer toen was, zou zulk een voorstel natuurlijk zijn aangenomen, en ik wil nog meer zeggen: wanneer toen de zaak, eenvoudig en gezond als zij was, aan de Kamer door Minister Talma was voorgelegd, dan zouden zeker ook vele leden van de linkerzijde hun adhaesie aan die uitkeering hebben gegeven.

De Minister Talma had echter gelijk, dat hij dit niet deed, omdat de beoordeeling van deze uitgave wegens haar karakter in verband met de loonquaestie en het luttel bedrag niet in de Kamer thuis hoorde. Intusschen is het subsidie door de Tweede Kamer verworpen. En dit is m. i. alleen geschied ten gevolge van een misverstand. Dat misverstand zou ik hierin willen zoeken, dat terwijl de Minister uitdrukkelijk in zijn eerste rede en ook in zijn repliek aan de Tweede Kamer heeft verzocht om wegens de abnormale omstandigheden door te gaan met de uitbetaling van het subsidie, Zijn Excellentie deze aangelegenheid heeft toegelicht op een zoodanige wijze, dat vele partijgenooten van den Minister daarin aanleiding hebben moeten vinden om tegen het subsidie te stemmen. Men beweert zelfs, dat er meerdere Kamerleden der linkerzijde zijn geweest, die voornemens waren voor het subsidie te stemmen, maar die vonden dat hun dit na de rede van den Minister niet meer mogelijk was.

Het spreekt vanzelf, dat dit een misverstand moet zijn, want waar de Minister had gezegd, dat hij gaarne zou zien, dat het subsidie zou worden verleend, kan het nooit zijn bedoeling geweest zijn door zijn toelichting het omgekeerde te bereiken.

Het misverstand blijkt vooral ook hieruit, dat, terwijl de Minister tweemaal gevraagd heeft aan de Kamer om het subsidie wel te verleenen, al de politieke vrienden van den Minister hem in den steek hebben gelaten en tegen zijn voorstel hebben gestemd, terwijl alle politieke tegenstanders van den Minister vóór het door den Minister gewenschte subsidie hebben gestemd. Dit is inderdaad een curiosum, alleen te verklaren als het gevolg van een misverstand.

Maar het is er nu eenmaal; het votum is gevallen en wij hebben in het Voorloopig Verslag vriendelijk gevraagd, of de Minister geen kans ziet de zaak weer in het goede spoor te brengen, hetgeen de Minister zeer beslist ontkennend heeft beantwoord.

Wat moet er nu gebeuren? Het spreekt vanzelf, dat de kerkgenootschappen, ofschoon zij geen wettelijk recht hadden om dit subsidie te blijven krijgen, er op gerekend hebben om, zoolang de abnormale omstandigheden duren, dit subsidie te ontvangen. Ik geef onmiddellijk toe dat, wanneer die abnormale omstandigheden er niet meer zijn, er ook minder reden is voor het geven van die subsidies. Bij het opnemen van kapitalen hebben zij waarschijnlijk gerekend op die subsidies voor de rentebetaling en nu zijn zij in groote ongelegenheid gekomen. Zij zullen zich wellicht wenden tot de besturen van de particuliere mijnen en vragen, of deze willen bijpassen wat de staatsmijnen niet meer geven, doch men mag verwachten, dat deze zullen zeggen, dat zij zich niet geroepen achten om, wanneer de staatsmijnen zich terugtrekken, ook dat bij te passen en de staatsmijnen te laten profiteeren van het geld dat door hun concurrenten wordt gegeven.

Het gevolg zal dan ook wel zijn, dat men het geld elders zal moeten zoeken. Waar? Laat ik het maar ronduit zeggen: door bedelen. Ieder begrijpt echter dat vooral in den tegenwoordigen tijd het uitzicht daarvoor zeer slecht is. In geheel Nederland worden de gevolgen van de tijdsomstandigheden gevoeld, maar juist in Zuid-Limburg is ten gevolge van zijn geographische ligging reeds van het begin af veel gevraagd en ook gaarne gegeven tot leniging van nood, doch men gevoelt dat onder deze omstandigheden geld vragen voor een heel ander doel, voor iets weinig sympathieks, nl. om bij te passen wat de staatsmijnen zullen uitsparen, niet aanlokkelijk is.

De Minister heeft zelf in de andere Kamer erkend, dat de kerkbesturen in groote moeilijkheden zullen komen wanneer de subsidies niet langer worden gegeven, en daarom hoop ik, dat, als gevolg van de tijdsomstandigheden de toestand nog ongunstiger zal zijn, de Minister een meer welwillende houding tegenover deze quaestie zal aannemen.

De Minister zal zeggen: het is mij niet mogelijk; met dat votum van de Tweede Kamer zit ik vast; ik kan de zaak niet meer aanhangig maken. Ik wil, ofschoon dat maar een formaliteitsquaestie is, ook dat ten deele toegeven, maar ik acht het niet ondenkbaar, ofschoon ik het niet weet, dat men, juist wegens het misverstand dat hier heeft plaats gehad, wellicht in de Tweede Kamer deze zaak nog eens zal te berde brengen. Het is bijv. niet ondenkbaar, dat men bij de behandeling van de volgende begrooting zal vragen om het subsidie weer op te nemen, en ofschoon in deze tijden van nieuwe subsidies zeker niet veel sprake mag zijn, is het hier iets anders, omdat dit subsidie op de vorige begrootingen voorkwam en de gelden bovendien ten volle worden gedekt uit de inkomsten van het mijnbedrijf zelf.

Wanneer de Minister zou zeggen: dat het ook dan nog een concessie zijnerzijds zou zijn, dan wil ik hem antwoorden: het is mogelijk, Excellentie, maar bedenk dan eens, dat gij door een welwillende houding aan te nemen tegenover deze zaak, ongetwijfeld genoegen doet aan deze Kamer en dat ook juist deze Kamer wel getoond heeft gaarne concessies te doen aan de Regeering.

5de VERGADERING. — 14 OCTOBER 1914.

Wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (**300**, 1913—1914).

(Regout e. a.)

Ik behoef er maar aan te herinneren hoe kort geleden bij de Beurswet, niettegenstaande er in de afdeelingen ernstige bezwaren waren uitgesproken, de openbare beraadslaging kon geschieden — en ik wil wel zeggen, dat ik in de Centrale Sectie dat ook heb bevorderd — zonder gedrukt Eindverslag, en bij de openbare behandeling meerdere leden hun bezwaren niet hebben geuit, omdat men wist dat de Regeering op een zeer spoedige behandeling prijs stelde, en tevens als een hulde aan de groote werkkracht van dezen Minister.

Ik zeide: de Minister zal de Kamer door een welwillende houding een genoegen doen. Ik mag dit zeggen, omdat ik er zeker van ben, dat indien ik hier een motie voorstelde om de wenschelijkheid uit te spreken van behoud van het subsidie en de Minister — volgens de bedoeling van de motie — deze vriendelijk zou bejegenen, alleen om voor zich zelf te weten hoe deze Kamer er over denkt, dan ben ik er van overtuigd, dat de groote meerderheid van deze Kamer, niet alleen rechts, maar ook zeer vele leden van de linkerzijde, hun instemming zouden betuigen. De groote sympathie met het subsidie blijkt ook reeds uit het Voorloopig Verslag dezer Kamer.

Zooals ik reeds gezegd heb, weet ik echter niet of deze aangelegenheid nog in de Tweede Kamer ter sprake zal komen, maar ook voor het geval dit niet mocht zijn heb ik er prijs op gesteld te kennen te geven hoezeer ik de intrekking van het subsidie betreur, mede omdat ik meen, dat door de afkeuring van den Minister een onverdiende blaam is geworpen op het bestuur van de mijnen, den Mijnraad en den vorigen Minister.

Ik wil besluiten met dezen bescheiden wensch, dat wanneer de zaak nog eens in de Tweede Kamer in behandeling mocht komen de Minister zoo vriendelijk zal willen zijn om te overwegen, of hij dan een meer welwillende houding tegenover deze aangelegenheid zal kunnen nemen.

Bescheidener kan het wel niet, maar ik hoop, dat het voor den Minister een reden zal zijn om mijn verzoek niet af te wijzen.

De heer **van den Biesen**: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord. Precies hetzelfde als wat hier wordt besproken was het geval met de troepen, die werden gelegerd in de kazerne te Ede; daar was ook geen gelegenheid de godsdienstplichten te vervullen. Toen heeft de Staat f 2000 gegeven voor een pastoor en f 2000 voor een predikant. Dat is eigenlijk dezelfde toestand als hier en nu zie ik niet in waarom het eene Departement in zoo'n geval wel zou kunnen subsidieeren en het andere niet.

De heer **Treub**, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat ik vrij kort kan zijn in mijn antwoord aan den heer Regout. Laat ik beginnen met te zeggen dat ik het volkomen met hem eens ben dat het verwijt dat in de Tweede Kamer gemaakt is aan de vorige Regeering, alsof men deze zaak in het geheim behandeld zou hebben, volstrekt onverdiend was. Ik heb trouwens, gelijk de geachte afgevaardigde zelf reeds in herinnering heeft gebracht, in de Tweede Kamer hetzelfde gezegd.

De directie van de staatsmijnen heeft in 1908, toen voor het eerst deze zaak aan de orde is gekomen, die in den Mijnraad gebracht en het advies van den Mijnraad was gunstig. Of het vastgesteld is met eenparigheid van stemmen kan ik niet zeggen, maar ik wil gaarne aannemen dat dit het geval is geweest. In elk geval is mij wel gebleken, dat de toenmalige voorzitter van den Mijnraad, mijn tegenwoordige ambtgenoot de heer Lely, er geen bezwaar tegen had.

Eenig verwijt aan de vorige Regeering, dat men deze zaak clandestien zou hebben behandeld, is dus inderdaad ongemotiveerd. Maar iets anders is of het wel tactisch is geweest om het te doen gelijk men het gedaan heeft. Ik ben overtuigd dat, indien in 1908 men in de toelichting tot den post over de staatsmijnen op de begrooting had medegedeeld dat er een dergelijke vraag gekomen was van enkele kerkbesturen en dat men geen bezwaar had daaraan te voldoen,

(Minister Treub.)

de meerderheid, zoowel in de Tweede Kamer als in de Eerste, daaraan haar goedkeuring zou hebben gehecht, en dat wij op het oogenblik niet zouden staan voor deze quaestie.

Maar er ligt in deze zaak toch ook een principieel element. Ik voor mij ben er een groot voorstander van dat men de verschillende staatsbedrijven maakt tot afzonderlijke rechtspersonen, zoodat niet alle uitgaven van de staatsbedrijven, en laten wij maar hier blijven bij de staatsmijnen, zijn gewone staatsuitgaven. Maar, ik heb dat in de Tweede Kamer ook al gezegd, dat is toekomstmuziek. Op het oogenblik is een uitgave van de staatsmijnen een uitgave van den Staat en waar dat het geval is, hebben wij te maken met de grondwettelijke bepalingen en dus ook met art. 171, dat regelt de verhouding van den Staat tot de kerkgenootschappen. Nu heb ik al in de Tweede Kamer gezegd, en ik wil het hier herhalen, dat niettegenstaande dit het geval is, wegens de rekbaarheid van het tweede lid van art. 171 van de Grondwet, m. i. het toch wel kan. Maar men heeft hier dan toch te doen met een quaestieuze zaak, waarvan wel vaststaat, dat niet het geheele Parlement er eenstemmig over denkt. Vandaar dat het m. i. veel tactischer ware geweest om, toen men deze subsidies wilde verleenen, dit destijds mede te deelen aan de Staten-Generaal. Dan hadden deze zich daarover kunnen uitspreken en ik ben het met den geachten afgevaardigde eens — ik heb het trouwens reeds gezegd —, dat de meerderheid er dan wel geen bezwaar tegen zou hebben gehad.

Toen ik verleden jaar optrad, vond ik dezen post van ongeveer f 3000 — het bedrag doet er trouwens niet toe — opgenomen onder de algemeene onkosten van het mijnbedrijf. Het is best mogelijk, dat hier op zich zelf geen bezwaar tegen is, maar men zal toch moeten toegeven, dat waar men te doen heeft met een tak van staatsdienst, dit toch algemeene onkosten zijn van zeer bijzonderen aard en dat, wanneer men in het algemeen vindt, dat de kerkelijke belangen moeten worden behartigd door de kerkgenootschappen zelf en geen bedekte subsidies daaraan moeten worden gegeven uit de staatskas, men zich eigenlijk niet verantwoord acht, wanneer men over zoo'n post de Kamer niet raadpleegt.

Nu heb ik dat gedaan in een vorm, waarvan de geachte afgevaardigde zegt, dat daardoor de zaak als het ware vanzelf principieeler gesteld werd dan noodig was; wanneer op de begrooting f 2000 of f 3000 gebracht was, had men kunnen spreken over het bedrag, maar in plaats daarvan werd op de begrooting een post van f 1 gebracht. Ja, Mijnheer de Voorzitter, ik moest dat wel doen op deze suppletoire begrooting, want in de begrooting die reeds was aangenomen was in de f 2000 of f 3000 reeds voorzien. Ik had er geen geld voor noodig, want dat was al gevoteerd, zonder dat men zich wat dit onderdeel betreft rekenschap had gegeven, wat men eigenlijk had toegestaan. Ik wil volkomen toegeven, dat, wanneer men een post van f 1 op de begrooting plaatst, dit onwillekeurig een eenigszins principieel debat uitlokt, maar ik geloof, dat de geachte afgevaardigde mij zal toegeven, dat ik op dat oogenblik niet anders kon doen. Ik kon niet, waar het bedrag feitelijk reeds in de begrooting was opgenomen, nog eens hetzelfde bedrag aanvragen.

Dat er dan ook zoo'n groot misverstand is geweest, geloof ik niet. Ik wil wel zeggen, dat ik het betreurde, dat in de Tweede Kamer de stemming ten slotte geweest is links tegen rechts. Ik erken ten volle, dat ik dit jammer heb gevonden en dat ik het beter zou hebben geacht, indien, nu eenmaal de zaak aldus geloopen was, men althans voor enkele jaren deze subsidies nog gegeven had. In dezen geest heb ik ook gesproken in de Tweede Kamer en ik heb geen enkel bezwaar dit thans nog eens te herhalen.

De zaak staat nu aldus, dat, nu eenmaal deze post van f 1 uit de suppletoire begrooting is gelicht, ik in de Memorie van Antwoord niet anders kon doen dan mij op het standpunt stellen, dat na deze afwijzende beslissing tegen mijn advies in, waarbij de Tweede Kamer te kennen heeft gegeven, dat zij niet wenschte, dat subsidies aan kerkgenootschappen uit den post voor algemeene onkosten van het staatsmijnbedrijf

5de VERGADERING. — 14 OCTOBER 1914.

Wijziging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1914 (**300**, 1913—1914).

(Minister **Treub** e. a.)

worden gegeven, dat na deze beslissing ik niet bevoegd ben, toch nog dergelijke subsidies uit die algemeene onkosten toe te kennen.

Maar nu vraagt de geachte afgevaardigde — en zoo kom ik tot de concrete vraag, die hij mij gesteld heeft — nu vraagt de geachte afgevaardigde mij: gesteld eens, dat er in de Tweede Kamer op deze zaak teruggekomen wordt en dat daar een motie wordt voorgesteld om alsnog, tijdelijk, onder de zeer bijzondere omstandigheden, waaronder ook in Limburg de kerkbesturen meer moeilijkheden hebben om aan de noodige geldmiddelen te komen dan anders, aan de Regeering te verzoeken nog eenig subsidie aan de kerkbesturen te verleenen, zult gij daartegen dan een vijandige houding aannemen?

Op die vraag, Mijnheer de Voorzitter, wil ik onmiddellijk antwoorden, dat ik er geen oogenblik over zou denken om dat te doen. Ik heb, toen deze zaak in de Tweede Kamer ter sprake kwam, reeds gezegd, dat ik meende, nu men eenmaal dezen weg was opgegaan, dat men niet plotseling daarvan moest terugkeeren en wanneer dus nog eens de zaak ter sprake komt in de Tweede Kamer, bij de begrooting voor het volgend jaar of bij welke andere gelegenheid ook, en er blijkt bij de Tweede Kamer van eenige neiging om een motie in den geest als de geachte afgevaardigde bedoelde, aan te nemen, dan kan ik wel de stellige verzekering geven, dat door de wijze waarop ik de zaak zal behandelen, die neiging niet zal kunnen verflauwen. Meer kan ik er natuurlijk niet van zeggen, want wat ik in de Memorie van Antwoord gezegd heb, moet ik hier herhalen: zoolang ik sta voor de uitspraak van de Tweede Kamer, gelijk die gegeven is, moet ik daarmede rekening houden en mag ik uit de gelden van de staatsmijnen geen subsidie aan kerkbesturen toekennen.

De heer **Regout**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een kort woord van repliek, niet uit zucht om over deze zaak nog te vechten met den Minister, maar uitsluitend opdat geen misverstand zal blijven bestaan, wanneer deze aangelegenheid nog eens aan de orde mocht komen.

De Minister zeide: ik kon geen anderen vorm kiezen dan die verhooging met 1 gulden, omdat ik het geld al had. Dit is mijns inziens niet juist. Zooals ik in eersten termijn zeide zou de zaak niet zulk een principieel karakter hebben gekregen, wanneer de Minister het volle bedrag op de begrooting van 1915 had uitgetrokken. Dan was de zaak voor 1914 ongedeerd gebleven, maar had zij voor 1915 kunnen worden behandeld met een minder principieel karakter.

De Minister heeft ook gezegd, dat de Tweede Kamer moest worden gehoord, omdat het is een staatsbedrijf. Tegenover deze bewering zou ik mij de opmerking willen veroorloven, dat men van de voorstanders van het staatsbedrijf herhaaldelijk hoort, dat het zoo gewenscht is om bij staatsexploitatie een zeer groote zelfstandigheid toe te kennen, doch deze liefdesverklaring voor zelfstandigheid helpt al heel weinig waar wij zien, dat er bij het minste haakje of oogje aan die zelfstandigheid wordt getornd, zooals ook weer in dit geval. Immers juist het staatsmijnbedrijf heeft, al is het een staatsbedrijf, onder de vorige Regeering een veel grootere zelfstandigheid verkregen dan alle andere staatsbedrijven in Nederland. Dat is ook heel natuurlijk, omdat het het eenige staatsbedrijf is, waarbij de Staat als een gewoon werkgever het bedrijf uitoefent in concurrentie met anderen en ook behalen van winst beoogt. Daarom werd o. m. ook reeds sedert jaren toegelaten, dat de geheele quaestie van de loonen van het lagere personeel van de staatsmijnen zelfstandig door het bestuur wordt geregeld, terwijl daarentegen bij de posterij en telegraphie, waarop de Bedrijvenwet van toepassing is, elke loonregeling van het lagere personeel in de Kamer wordt besproken. Waar nu het subsidie wegens zijn innig verband met het aanbod met arbeidskrachten ook verband hield met de loonquaestie, en waar het slechts gold een uitgaaf van een paar duizend gulden op een budget van de staatsmijnen van 15 millioen, geloof ik, dat er alle termen aanwezig waren, om dit bedrag te brengen op de rekening van de algemeene onkosten en waren er geen termen om er de Kamer speciaal in te betrekken.

(**Regout** e. a.)

Men heeft in de Tweede Kamer ook gezegd, dat in een particulier bedrijf dergelijke subsidies kunnen gegeven worden, omdat de aandeelhouders mogen beslissen wat zij willen, omdat het hun eigen geld is. Maar dan zou ik willen vragen — en mijn geachte collega de heer van Nierop kan hierover zeer goed oordeelen — of het denkbaar is, dat wanneer de directie van een particuliere mijn een dergelijk subsidie heeft goedgekeurd en dit eenparig door den raad van commissarissen is gesanctionneerd, dat men dan nog achteraf die zaak zou brengen in een vergadering van aandeelhouders. En wanneer men het ooit zou doen, is het dan niet ondenkbaar, dat die algemeene vergadering het genomen besluit zou vernietigen? Het had mijns inziens even ondenkbaar moeten zijn, dat het besluit van het mijnbestuur, gesanctionneerd door den mijnraad en den vorigen Minister, voor de Tweede Kamer werd gebracht, en nog meer ondenkbaar, dat dat besluit door de Tweede Kamer werd vernietigd.

De Minister meent, dat bij de stemming over deze zaak geen misverstand heeft plaats gehad. Ik betwijfel het, omdat mijns inziens de Minister door zijn toelichting wel degelijk de zaak heeft benadeeld. Laat ik één enkel voorbeeld noemen, ofschoon ik er vele zou kunnen aanhalen. De Minister verklaart zelf in de Kamer, dat hij het subsidie niet acht in strijd met de Grondwet, maar tot benadeeling van zijn subsidievoorstel voegt hij er dadelijk bij, als het ware tot geruststelling van degenen die er tegen willen stemmen, dat hij best kan begrijpen, dat vele leden van meening zijn, dat het bezwaar van de Grondwet wel bestaat. Het spreekt vanzelf, dat wanneer iemand de zaak op die wijze toelicht, al is het met de beste bedoelingen, hij het voor degenen die voor hebben willen stemmen, moeilijk maakt.

De houding van den Minister kan ik niet beter schetsen dan door deze vergelijking. Veronderstel dat de Minister aan zijn Departement een ambtenaar heeft dien hij niet gaarne langer in dienst wil houden, maar dat ik mij interesseer voor dien man en aan den Minister zeg: Excellentie, gij moest dien man maar houden, want hij is al zoovele jaren bij u; ik wil wel toegeven, dat hij lui is, dat hij drinkt en dat hij onbetrouwbaar is, maar omdat hij al zoo lang aan het Departement is, verzoek ik u om hem nog in dienst te laten.

Zou de Minister mij dan niet antwoorden: mijn waarde heer Regout, ik had er nog over gedacht om dien ambtenaar te houden, maar na uw aanbeveling is mij dit onmogelijk en hij moet beslist weg? Men voelt wel, dat een zoodanige aanbeveling, vooral wanneer ik den ambtenaar onverdiend veel te zwart heb gemaakt — zooals de Minister met het subsidie deed — niet geschikt is om mijn doel — het behoud van den ambtenaar — te verkrijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het hierbij laten, te meer omdat ik overtuigd ben, dat, mocht deze zaak nog eens in de Tweede Kamer komen, het lot van het subsidie — en ik bedoel dit als een hulde aan de leden dier Kamer — gunstiger zal zijn, vooral omdat de Minister verklaard heeft, dat hij in dat geval een meer welwillende houding tegenover het subsidie zal aannemen.

Ik wil dan ook niet nalaten aan den Minister daarvoor mijn dank te betuigen.

De heer **de Boer**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb naar aanleiding van de hier besproken quaestie slechts een korte opmerking te maken, en zal daarbij zoo weinig mogelijk afwijken van de goede gewoonte om hier geen oordeel uit te spreken over de motieven die de Tweede Kamer bij het nemen van haar besluiten hebben geleid. Toch wil het mij voorkomen, dat de Tweede Kamer toen zij op dit postje aanviel bezig was een mug uit te ziften, waar zij er anders wel eens niet tegen opziet kemelen te verzwelgen. Zij deed dit toen zij dit postje opblies tot een principieele quaestie, waar de geheele verhouding tusschen Kerk en Staat mee gemoeid was, in plaats van op zuiver opportunistische gronden de wenschelijkheid er van te beoordeelen.

(de Boer.)

Wanneer de Volksvertegenwoordiging zal worden geplaatst voor de ontzaglijk moeilijke taak om het terrein van de werkzaamheid van ieder dezer grootmachten nauwkeuriger te begrenzen, hun invloedsfeer vast te stellen, dan zal zij dit moeten doen bij een speciale gelegenheid, maar niet in een dergelijk incidenteel geval.

De heer van den Biesen heeft reeds een voorbeeld aangehaald, maar ik wil er nog op wijzen, dat ook vorige liberale regeeringen er niet tegen hebben opgezien in dergelijke gevallen analoog te handelen. Toen indertijd door het overbrengen van een talrijke bevolking van Delft naar de Hembrug de taak van de Katholieke geestelijkheid in Zaandam te zeer verzwaard werd en daarover klachten tot mij kwamen, heb ik Minister Pierson verzocht de noodige voorziening te treffen. Deze is toen bereid geweest de geestelijke krachten met een kapelaan te versterken.

Komt dus de Minister te eeniger tijd met een voorstel om dezen post weer op de begrooting te herstellen, dan zal, althans in deze Kamer, over dat voorstel niet door een zuivere partijstemming worden beslist.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

II. **bepalingen in het belang van de personen, werkzaam bij het laden en lossen van zeeschepen** (**11** van de zitting 1913—'14).

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De vergadering wordt gesloten.